

Hu Jichuang, *Chinese economic thought before the seventeenth century*. Beijing : Foreign languages press, 1984. 107 + IV strani.

Zahodni zgodovinarji imamo pogosto pred očmi gospodarsko življenje antične in srednjeveške Evrope, ne poznamo pa niti osnovnih ekonomskih principov kakšnih drugih, zlasti azijskih civilizacij. Nekateri celo zanikajo možnost, da bi Orient premožgel ekonomske misli, ki bi bile primerljive z grškimi, rimskimi ali srednjeveškimi analizami. Profesor Hu Jichuang, avtor tega kratkega pregleda, opozarja pred tovrstnimi poenostavitvami, ko išče skupne osnove evropski in kitajski ekonomski znanosti. Posebej ga privlači problema medsebojnih vzporednic in morebitnih vplivov doktrin. Kakorkoli že, tudi francoska ekonomista Gide in Rist ugotavljata npr., naj bi bili fiziokrati do neke mere pod vplivi idej s Kitajskega. Nekaj Quesnayevih najpomembnejših doktrin naj bi bilo celo bližje kitajskim kot evropskim idejam.* Isto naj bi veljalo še za nekaj začetnikov moderne politične ekonomije. Avtor zato upravičeno domneva, da kitajski ekonomisti niso bili ločeni od razvoja moderne svetovne politično-ekonomske misli.

Na izoblikovanje kitajskih gospodarskih doktrin sta vplivala dva dejavnika. Tri tisočletja državnosti Kitajske so narekovala potrebo po sistematičnem institucionalnem nadzoru, ki bi branil neodvisnost in celoten fevdalni družbeno-ekonomski sistem. Zato je rdeča nit vsake nove ideje zgolj izboljšava obstoječega sistema ali pa okrepitev pozicij nove dinastije. Obenem pa je ekonomistom uspelo priti do nekaterih modernih ekonomskih zakonov. Po drugi strani je enotna in mogočna Kitajska vselej predstavljala močan magnet za azijska, od 7. stoletja naprej pa še za arabska ljudstva. In končno — v 13. stoletju je postala zanimiva tudi za Evropo (Marko Polo itd.). Na vprašanje, kako bi bil lahko tako dolg in bogat razvoj brez lastnih ekonomskih idej, ponuja Hu Jichuang bogastvo raznovrstnih doktrin, ki so bile rezultat in osnova gospodarskega razvoja. Omejuje pa se le na 59 najpomembnejših, ki so primerljive z zahodnimi. Zlasti onih z lokalnim karakterjem ne upošteva. V pahljači raznolikih idej od 5. stoletja pr. n. št. do 17. stoletja daje poudarek agrarnoekonomskim teorijam: davčni sistem Yu — obdavčitev dežele glede na produktivnost (5.—4. stoletje pr. n. št.); ideja Konfucijevih »Analektov« — identična Quesnayevemu fiziokratizmu (5. stoletje pr. n. št.); Mo Di in geslo o humanizaciji kmetstva; Dong Zhongshu-jeva ideja o omejeni zemljiški lastnini — istočasna z Grakhovimi reformami v Rimu; Jia Sixi-jev priročnik o organizaciji veleposestev (6. stoletje) in končno Wang Fuzhi-jev utopični projekt »zemljo kmetom« (17. stoletje). Zanimivo je, da so kitajski teoretiki zgodaj prišli do nekaterih tržnih zakonitosti, funkcij in lastnosti denarja: teorija o razliki med uporabno in menjalno vrednostjo blaga (o 2. stoletju pr. n. št.); teorija pravičnih tržnih cen za proizvajalca in trgovca (5. stoletje pr. n. št.); osnove za kroženje denarja — podobnost s kameralističnimi nazori o nujnosti trošenja denarja s strani države; teorija o količini denarja v obtoku — premalo denarja v obtoku = kopičenje zalog = padeč cen; koncept zakonitega plačilnega sredstva (2. stoletje pr. n. št.), posojanja denarja, zmerne stopnje profita (2. stoletje pr. n. št.), enotnega denarništva, sistem standardnih cen (1. stoletje); monetarni fetišizem (4. stoletje); ideja o prostem kovanju denarja v skladu z državnimi standardi (5. stoletje); teorija o hitrosti kroženja denarja v 11. stoletju; teorija delovanja razvrednotenja denarja na cene blaga — preveč denarja v obtoku = inflacija = porast cen = trpi ljudstvo = trpi država = cene rastejo hitreje od profitov; principi glede izdajanja papirnatega denarja — omejena količina, obvezne rezerve denarja, občasna menjava papirnatega denarja — podobna so bila načela Johna Lawa v 18. stoletju; Ye Li-jev odlok o emisiji nekonvertibilnega papirnatega denarja ob priliki menjave dinastije (leta 1287). Moč centralne vlade je bila odvisna od višine davkov, ki so še posebej zaposlovali finančnike. Tu gre za iskanje kar najbolj učinkovitega in enostavnega principa. Razvoj gre od Fu Xuan-ovega načela obdavčitve (3. stoletje), Liu Yan-ovih doktrin o posredni obdavčitvi izdelkov splošne potrošnje v 8. stoletju (primerjaj s Colbertovimi ukrepi v 17. stoletju) in vprašanja davčnih zmognosti ljudstva do Wangove progresivne obdavčitve dohodka v 17. stoletju. S tem se je pojavljal problem delovanja obdavčenja na tržne cene — višji davek = višje cene = manj kupcev (9. stoletje). Nastane teorija budžeta (v Evropi so v tem času izenačene potrebe vladarja in države) in potreba po neodvisni finančni kontroli (8. stoletje), medtem ko se ideja o računski kontroli ni uresničila. Zato pa se je uresničila Liu Yan-ova ideja omrežja poslovnih informacij, ki je omogočala hitro zbiranje podatkov o cenah iz vseh provinc (300 km/dan). V 14. in 15. stoletju sta nastali teoriji modernega verižnega transporta in statistike transporta, zlasti za potrebe armade. Od splošnih družbeno-ekonomskih konceptov omenimo tri najpomembnejše: ideja Velike harmonije — neke vrste kitajski utopični socializem (4. stoletje pr. n. št.); ideja gospodarskega liberalizma, ki negira nastanek monopolov — po Wang Anshi-jevi

* C. GIDE — C. RIST, *Histoire des doctrines économiques*, Paris 1947, str. 3 sl.

teoriji lahko obogatijo tudi ljudje brez kapitala, če jih država pusti pri miru (11. stoletje); in zadnja, Wang Fuzhi-jeva evolutivna teorija o družbeno-ekonomskem razvoju — namiguje, naj bi 17. stoletju sledila buržoazna era (na Kitajskem).

Dušan Kos

Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848—1867. III. Abteilung. **Das Ministerium Buol-Schauenstein.** Band 3. 11. Oktober 1853 — 19. Dezember 1854. Bearbeitet von Waltraud Heindl. Mit einem Vorwort von Gerald Stourzh. Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1984. LI + 499 strani. — V. Abteilung. **Die Ministerien Erzherzog Rainer und Mensdorff.** Band 2. 1. Mai 1861 — 2. November 1861. Bearbeitet von Stefan Malfer. Mit einem Vorwort von Gerald Stourzh. Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1981. XLVIII + 536 strani.

V Zgodovinskem časopisu smo pred časom (37, 1983, str. 349—351) dokaj obširno poročali o izdajanju avstrijskih vladnih sejnih zapisnikov, ki se je začelo leta 1970 in skrbita zanj Avstrijski komite za objavo zapisnikov ministrskega sveta in Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo. Komiteju je najprej predsedoval Friedrich Engel-Janosi, po njegovi smrti (7. marca 1978) pa najprej Gerald Stourzh (19. julija 1978—17. 6. 1983), nato pa Helmut Rumpler. V Inštitutu za vzhodno in jugovzhodno Evropo, ki ga vodi profesor Richard G. Plaschka, se ukvarja z zapisniki poseben oddelek z dr. Waltraud Heindl na čelu. Zdaj lahko poročamo o dveh novih zvezkih, ki sta sledila leta 1979 izdanemu 2. zvezku III. oddelka, o katerem smo pisali pred tremi leti. Leta 1981 je izšel 2. zvezek V. oddelka z zapisniki sej od 1. maja do 2. novembra 1861, leta 1984 pa 3. zvezek III. oddelka z zapisniki sej od 11. oktobra 1853 do 19. decembra 1854. Ker je ta po dobi, ki jo zajema, zgodnejši, naj začnemo z njim.

Gospodarske in finančne težave, univerzitetna reforma in zunanja politika so bili glavni problemi v letu 1853/54. Waltraud Heindl, ki je oskrbela ta zvezek, se v uvodu obširneje ukvarja zlasti s krizo in univerzitetno reformo. Zunanjo politiko, posvečeno zadržanju Avstrije v rusko-turški oziroma krimski vojni, so obravnavali na posebnih ministrskih konferencah; njih zapisniki so objavljeni v dodatku. Konkordat so pripravljali v posebnem cerkvenem komiteju pod vodstvom predsednika državnega sveta Kübecka. Zapisnik konference ministrov z dne 23. in 26. septembra 1854, ki je obravnavala konkordatske probleme, manjka v gradivu vsaj že od leta 1919. Tu je objavljen prvič po nepopolnem prepisu v dunajskem nadškofijskem arhivu (str. 320—328). Gospodarske in finančne težave so se pokazale proti koncu leta 1853. Slaba letina 1853 je povzročila velik porast žitnih cen, ki so bile 1854/55 višje kakor kdajkoli v 19. stoletju (str. XVI). Ta druginja se je kazala tudi pri nas, vendar je tako po Valenčičevih podatkih o cenah žita v Ljubljani kot po mojih o ceni kruha nekoliko zaostajala za ono iz leta 1816/17. Julija 1817 je stal v Ljubljani vagan pšenice 11 gld 10 krajcarjev, decembra 1854 pa le 8 gld 28 krajcarjev.¹ Med ukrepi, ki naj bi odpravili krizo, je bilo tudi »prostovoljno prisilno posojilo«, kakor ga je imenoval Kübeck (str. XXIII, 447), nato pa so prišli na misel prodaje državnih železnic in rudnikov.

Mnogokje so zapisniki zanimivi še posebej zaradi tega, ker nam kažejo različna stališča posameznih ministrov. Spopadajo se konservativni in liberalni pogledi, različni svetovni nazor, različni osebni nazor, različna stališča do jezikovnih vprašanj. Glede sodnih izpitolv so npr. 14. februarja 1854 diskutirali o načrtu, ki je predvideval, da lahko kandidati, ki obvladajo poleg nemščine tudi kak drug jezik, ki je običajen na področju tistega višjega deželnega sodišča, na svojo zahtevo opravljajo izpit deloma tudi v tem jeziku. Notranjemu ministru Bachu se je zdela taka določba odveč, ker je potrebno delati izpit samo iz splošnega poslovnega jezika, nemščine (str. 146), zagovarjala pa sta jo naučni minister Thun in pravosodni minister Krauss (str. 147).

Posebej naših krajev in ljudi se tiče nekaj manjših in večjih zadev. Selitveni stroški za Karla Ulepiča (Ullepitsch), ki je bil poslan v Zagreb za predsednika komisije za zemljiško odvezo, so vzbudili spor med notranjim in finančnim ministrom (str. 286). 11. februarja 1854 so razpravljali o ustanovitvi nižje realke v Piranu (str. 140). Stroške za pripravo so prevallili z erarja na deželne blagajne in so pri tem naračunali Kranjski za leto 1855 50.000 gld. »Kranjska, ena najmanjših provinc, more komaj poravnati stroške za zemljiško odvezo in druga težka bremena, povišane davke in

¹ Vlado Valenčič: Zitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne. Ljubljana 1977. Razprave razreda za zgodovinske in družbene vede Slovenske akademije znanosti in umetnosti X. — Vasilij Melik: Ljubljanske cene kruha in mesa v predmarčni dobi. Kronika 29, 1981, str. 27—33.